

KINGA WĘGRZYN

badacz niezależny

ORCID: 0000-0002-9395-9784

wegrzynkinga@gmail.com

KSZTAŁT POLITYKI ORGANIZACJI SYJONISTYCZNEJ WE LWOWIE PO ŚMIERCI LEONA REICHA (LATA 1929–1934)

The Policy of the Zionist Organisation in Lviv after the Death of Leon Reich (1929–1934)

The year 1929 ended an important ten-year period of reorganisation and consolidation of the Zionist movement in Poland for the Zionists from Galicia and other districts. Undoubtedly, these years were the time of the greatest activity and development of the Zionists. Many factors contributed to the Zionist successes at that time; the possibility of free sociopolitical activity in a reborn Poland and the political abilities of Zionist leaders such as Leon Reich, Izaak Grünbaum or Ignacy Schwarzbart. However, the political strength of these leaders also became the weakness of the Zionist movement. The ambitions, tenacity and ruthless ideological struggle between Zionists became the main cause of the internal crisis of the Zionist organisation, also contributing to the decline in Zionist activity in the late 1920s. As a result, the Zionist movement was marginalised in the political life of the Second Polish Republic in the 1930s. The death of Leon Reich, one of the most prominent Zionist activists in post-war Poland, had an undeniable impact on the position of and the decline in the Zionist movement's activity in Galicia and across the country. The politician's death also added another dimension. Namely, the durability of the 'Zion-Zion agreement' concluded in Drohobycz in 1926 and the issue of the unification of the Zionist movement in Poland was questioned.

Keywords: Zionism, Zionist Organisation in Lviv, Eastern Galicia, Leon Reich, unification of the Zionist movement.

Rok 1929 zarówno dla Galicjan, jak i dla pozostałych dzielnic zakończył ważny, 10-letni okres reorganizacji i konsolidacji ruchu syjonistycznego w Polsce. Bez wątplenia lata te stanowiły dla syjonistów czas największej aktywności i rozwoju. Na ich sukcesy złożyło się wiele czynników, jak choćby możliwość swobodnej działalności społeczno-politycznej w odrodzonej Polsce czy z drugiej strony zdolności polityczne przywódców, takich jak: Leon Reich, Izaak Grünbaum czy Ignacy Schwarzbart. Mimo wszystko słabą stroną ruchu okazała się siła polityczna przywódców. Ambicje, nieustępliwość i bezwzględna walka ideologiczna pomiędzy liderami były głównym powodem kryzysu wewnątrzpartyjnego organizacji syjonistycznej, jak również przyczyniły się do spadku jej aktywności pod koniec lat 20. i w efekcie do marginalizacji ruchu syjonistycznego w życiu politycznym II RP w latach 30. Niepodważalny wpływ na pozycję oraz spadek aktywności syjonizmu nie tylko w Galicji, ale także w kraju miała śmierć Reicha, jednego z najwybitniejszych działaczy żydowskich w powojennej Polsce. Śmierć polityka miała także inny wymiar, otóż pod znakiem zapytania postawiła trwałość „ugody syjońsko-syjońskiej” zawartej w Drohobyczu w 1926 r. oraz kwestię unifikacji ruchu syjonistycznego w Polsce.

Leon Reich zmarł 1 grudnia 1929 r. we Lwowie w wieku 50 lat. Przyczyną śmierci prezesa były komplikacje po operacji wycięcia wyrostka robaczkowego, jakiej poddał się on 27 listopada 1929 r., oraz niewydolność serca, jaka wywiązała się bezpośrednio po operacji. Kilka miesięcy wcześniej Reich przeszedł lekki zawał serca, jednak zlekceważył opinię lekarzy i nie poddał się leczeniu tylko powrócił do pracy¹.

Śmierć jednego z najwybitniejszych działaczy w kraju wywarła ogromne poruszenie nie tylko w środowisku syjonistycznym, ale przede wszystkim wśród polskiego żydostwa. Urodzony 11 lipca 1879 r. w Drohobyczu już od najmłodszych lat uznawany był przez środowisko żydowskie za wybitnego organizatora życia syjonistycznego. Jako uczeń 3 klasy gimnazjum założył w Drohobyczu kółko syjonistyczne „Syjon”, a jako student Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie utworzył związek akademicki „Emunah”, towarzystwo akademickie „Ognisko” oraz „Towarzystwo Rygorozantów”, którego był pierwszym

¹ *Posel Leon Reich ciężko zaniemógł. Stan chorego jest bardzo groźny.* „Nowy Dziennik” 1929, nr 323, s. 2; *Ostatnie dni błp. Dra Leona Reicha.* „Nowy Dziennik” 1929, nr 325, s. 5; *Leon Reich.* „Jüdische Rundschau” 1929, nr 95, s. 635; *Leon Reich. Wspomnienie.* „Głos Drohobycko-Boryslawsko-Samborsko-Stryjski” 1929, nr 32, s. 5; J. Rosenzweig, *Leon Reich.* „Almanach i leksykon Żydostwa polskiego”, red. R. Goldberger, Lwów 1937, t. I, s. 380–384; M. Lachs, *Leon Reich.* „Nasz Głos: pismo tygodniowe” 1929, r. 5, nr 5, s. 1–2.

prezesem². Jednak to lata powojenne stały się główną areną działalności Reicha. W 1919 r. po śmierci A. Standa stanął on na czele Organizacji Syjonistycznej Małopolski Wschodniej we Lwowie (dalej: OSMW), w tym samym czasie, jako wiceprezes Komitetu Delegacji Żydowskiej, reprezentował interesy narodu żydowskiego podczas konferencji pokojowej w Paryżu. W latach 1922 i 1928 piastował mandat poselski, a w latach 1924–1925 objął funkcję prezesa Koła Żydowskiego, z której ostatecznie zrezygnował po fiasku „ugody polsko-żydowskiej”. Dodatkowo od 1913 r. był członkiem Komitetu Akcyjnego, a od sierpnia 1929 r. członkiem Komitetu Administracyjnego przy Agencji Żydowskiej³.

O tym, jak znaczącą pozycję w środowisku żydowskim odegrał Reich, świadczyć mogła atmosfera, jaka miała miejsce w kraju po jego śmierci. Już w pierwszym dniu po zgonie prezesa na ręce rodziny zmarłego i Egzekutywy OSMW wpłynęło ponad 500 telegramów kondolencyjnych⁴, a swój udział w pogrzebie zmarłego zapowiedziało przeszło trzy tysiące delegatów z samej Małopolski⁵. W dniu 1 grudnia 1929 r. hołd zmarłemu prezesowi oddała Egzekutywa Organizacji Syjonistycznej Małopolski Zachodniej i Śląska (dalej: OSMZiŚ) przesyłając rodzinie depeszę kondolencyjną oraz ogłaszając tygodniową żałobę w Małopolsce⁶. Podobną depeszę przesłała również centrala warszawska (Organizacja Syjonistyczna w Polsce; dalej: OSwP), która wezwała swoje lokalne oddziały do wprowadzenia tygodniowej żałoby oraz organizację specjalnych zgromadzeń poświęconych pamięci zmarłego prezesa⁷. Wybitne zasługi Reicha upamiętniła także Światowa Egzekutywa Organizacji Syjonistycznej w Londynie, poświęcając zmarłemu specjalnie ku temu zwołane w dniu 4 grudnia 1929 r. żałobne posiedzenie, podczas którego prezydent C. Weizmann zapowiedział utworzenie fundacji imienia Leona Reicha⁸.

² Błp. dr Leon Reich, „Chwila: dziennik dla spraw politycznych, społecznych i kulturalnych” 1929, r. 11, nr 3840, s. 2.

³ *Biografia Leona Reicha opracowana przez Organizację Syjonistyczną Małopolski Wschodniej*, CPAHU, zespół 338, opis 8, sprawa 905, k. 1–2.

⁴ *Lista nekrologów z okazji śmierci Leona Reicha*, Centralne Archiwum Syjonistyczne w Jerozolimie [dalej: CAS], A14/4, s. 1.

⁵ *U trumny posta Reicha*, „Nowy Dziennik” 1929, nr 324, s. 2; S. Rudnicki, *Żydzi w Parlamencie II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2004, s. 417.

⁶ *Depesza kondolencyjna Egzekutywy Syjońskiej*, „Nowy Dziennik” 1929, nr 324, s. 2.

⁷ *Kondolencje*, „Nowy Dziennik” 1929, nr 325, s. 5; Błp. L. Reich *dobrze się zasłużył narodowi żydowskiemu. Żałobna deklaracja Centralnego Komitetu Organizacji Syjońskiej w Polsce*, „Nowy Dziennik” 1929, nr 326, s. 5; J. Walicki, *Ruch syjonistyczny w Polsce latach 1926–30*. Łódź 2005, s. 237.

⁸ *Egzekutywa Syjonistyczna w Londynie czci pamięć błp. Dra Reicha*, „Nowy Dziennik” 1929, nr 326, s. 2; *Wielka akademія żałobna ku czci błp. Dra Leona Reicha w Londynie. Przemówienie prezydenta Weizmanna*, „Nowy Dziennik” 1929, nr 327, s. 3.

W kolejnych dniach żaloby nadeszło do Lwowa kilkanaście telegramów organizacji syjonistycznych z całego świata. Napłynęły również kondolencje z „nieżydowskiego” świata. W dniu 2 grudnia wyrazy głębokiego współczucia dla wdowy przesłali Marszałek Sejmu, Ignacy Daszyński oraz minister przemysłu i handlu, Eugeniusz Kwiatkowski⁹. Wyrazy współczucia napływały również do Koła Żydowskiego od przedstawicieli poszczególnych klubów parlamentarnych¹⁰. Niezwykle serdeczne kondolencje napłynęły od Aleksandra Skrzyńskiego, byłego partnera z czasów ugody polsko-żydowskiej. Wspominając zmarłego były minister pisał:

Przerósł wielu z pośród swego pokolenia, bo wierzył w postęp i przyszłość, a miarą wielkości człowieka jest siła jego wiary. Tą samą drogą, którą on kroczył, pójda na pewno inni, ale kiedy pójda do celu, niechaj wspomna, że w pierwszych szeregach szedł On. Pamięć o nim będzie wówczas w takiej mierze zasługiwała na uznanie, w jakiej dziś należy się Jej cześć¹¹.

W pogrzebie Reicha, który odbył się 2 grudnia 1929 r. we Lwowie, udział wzięło około 50 tysięcy osób, a sam obrządek pogrzebowy zamienił się w wielką manifestację ludności żydowskiej. Pięciodzinna ceremonię pogrzebową rozpoczęły modlitwy w mieszkaniu prezesa przy ulicy Kraszewskiego 1, podczas których swe pożegnalne mowy wygłosili w imieniu londyńskiej Egzekutywy L. Barth¹² oraz w imieniu lwowskiej Egzekutywy wiceprezes E. Schmorak, który żegnając prezesa mówił:

Nigdy nie zapomnimy o wielkim Wodzu naszym. Zawsze kroczyć będziemy jego drogami. Reich, jako pierwszy obalił przesąd, jakoby Żydzi nie mogli być lojalnymi obywatelami. Dopiero historia potrafi należycie ocenić znaczenie działalności dra Reicha w kierunku stworzenia pokojowego współżycia między Polakami, a Żydami¹³.

Następnie kondukt żałobny w asyście młodzieży żydowskiej udał się ulicami Lwowa na cmentarz żydowski, gdzie ciało prezesa spoczęło w grobie honorowym obok S. Horowitza, G. Zippera oraz zmarłego przed kilkoma miesiącami N. Loewensteina.

⁹ *Telegram Kondolencyjny Marszałka Sejmu. Kondolencje ministra Kwiatkowskiego*, „Nowy Dziennik” 1929, nr 325, s. 2.

¹⁰ *Dalsze kondolencje*, „Nowy Dziennik” 1929, nr 326, s. 2.

¹¹ *Leon Reich*, „Głos Drohobycko-Borysławsko-Samborsko-Stryjski” 1929, nr 31, s. 2–3.

¹² *Po okrutnym ciosie*, „Chwila: dziennik dla spraw politycznych, społecznych i kulturalnych” 1929, r. 11, nr 3841, s. 2.

¹³ *Jak żydostwo polskie żegnało swojego ukochanego przywódcę*, „Nowy Dziennik” 1929, nr 326, s. 5.

Ceremonia pogrzebowa zgromadziła licznych przedstawicieli żydowskich, jak i delegatów z nieżydowskiego świata. Swe mowy pożegnalne przy trumnie zmarłego wygłosili m.in.: w imieniu zarządu lwowskiej gminy żydowskiej W. Chajes¹⁴, w imieniu centrali krakowskiej – I. Schwarzbart, z centrali warszawskiej – J.H. Gottlieb i Z.Z. Bychowski, w imieniu partii Mizrachi – S. Federbusch, z ramienia lwowskiego B'nei B'rit – J. Parnas, w imieniu gminy żydowskiej w Drohobyczu, jako rodzinnego miasta, mowę wygłosił wiceburmistrz miasta i prezes drohobyckiego kahału L. Tannenbaum, a w imieniu Koła Żydowskiego wiceprezes S. Farbstein. Obecni na ceremonii pogrzebowej byli także lokalni przedstawiciele rządu: wicewojewoda lwowski J. Pilecki, komisarz rządu miasta Lwowa prof. O. Nadolski oraz przedstawiciele prezydium miasta Lwowa, starosta grodzki A. Klotz oraz członkowie klubów parlamentarnych i ministerstw, delegacja Izby Adwokackiej, Izby Przemysłowo-Handlowej oraz redaktorzy wszystkich lwowskich pism¹⁵.

Wielkim nieobecnym na pogrzebie okazał się I. Grünbaum z dzielnicy warszawskiej, długoletni rywal polityczny zmarłego prezesa, który wysłał jedynie rodzinie oraz lwowskiej Egzekutywie telegram kondolencyjny¹⁶. Na pogrzeb nie przybyła również licznie zapowiadająca się delegacja rządu polskiego. Ostatecznie na ceremonię pogrzebową przybyli jedynie: poseł D. Lewicki, wicemarszałek senatu M. Hałuszczyński, referent ds. żydowskich przy ministerstwie spraw wewnętrznych I. Hafftka, oraz grupa posłów i senatorów z UNDO¹⁷.

Bezpośrednio po pogrzebie działacza przystąpiono do realizacji testamentu zmarłego prezesa. W kilku listach, które razem wzięte stanowiły ostatnią wolę zmarłego, Reich prosił swoją żonę Reginę oraz córki (10-letnią Danutę i 15-letnią Sylwię), aby w miarę możliwości osiedliły się w Palestynie. Pełnomocnikami zaś swoich prac i niedokończonych pamiątek mianował wiceprezesa lwowskiej Egzekutywy i bliskiego przyjaciela E. Schmoraka. Dochód zaś z wydawnictw przeznaczył na cele Żydowskiego Funduszu Narodowego, jednak z zastrzeżeniem, że gdyby rodzina znalazła się w trudnej sytuacji, wówczas dochody miały przyspaść wdowie i córkom. Pre-

¹⁴ Szerzej w: W. Chajes, *Semper Fidelis – Pamiętnik Polaka wyznania mojżeszowego z lat 1926–1939*, oprac. P. Pierzchała, T. Krzyżewski, Kraków 1997.

¹⁵ *Udział przedstawicieli rządu*, „Nowy Dziennik” 1929, nr 325, s. 2.

¹⁶ *Pogrzeb błp. Leona Reicha. Poteżna manifestacja żałobna na cześć zmarłego przywódcy*, „Nowy Dziennik” 1929, nr 325, s. 2.

¹⁷ *Ostatnia droga błp. Leona Reicha*, „Chwila: dziennik dla spraw politycznych, społecznych i kulturalnych” 1929, r. 11, nr 3842, s. 1–7.

zes prosił także swoich bliskich, aby jego prochy kiedyś spoczęły w Erec Israel¹⁸.

Realizacją testamentu zmarłego zajęła się Egzekutywa OSMW, której żałobne posiedzenie odbyło się 2 grudnia 1929 r. Przewodniczył mu, wyznaczony na jego politycznego następcę, E. Schmorak, który na wstępie wygłosił przemówienie ku czci zmarłego oraz ogłosił miesięczną żałobę w Galicji Wschodniej, w czasie której odbywać się miały uroczystości upamiętniające działalność prezesa. Następnie na wniosek Schmoraka, zebrani delegaci spełnili ostatnią wolę zmarłego dotyczącą osiedlenia się jego rodziny w Palestynie. Ustalono, że wdowa wraz z córkami zamieszka na działce w Har Hakarmel w Hajfie, którą podarowano prezesowi z okazji jego 50. urodzin, zaś zbiórka pieniędzy na wyjazd zajmie się specjalnie ku temu utworzona fundacja oraz lwowska Egzekutywa, która wraz z lokalnymi organizacjami syjonistycznymi zadeklarowała przeznaczyć na ten cel po tysiąc dolarów¹⁹.

Śmierć Reicha – pierwszego powojennego prezesa Organizacji Syjonistycznej we Lwowie, którego zasługi dla rozwoju i aktywności wschodniogalicyskiego syjonizmu były bezsprzeczne – niewątpliwie stanowiła okres próby i zadawania licznych pytań o dalszy kształt polityki syjonistycznej w Galicji Wschodniej. Chociaż na dzień przed śmiercią prezes w swym testamencie wyznaczył Schmoraka na swojego politycznego zastępcę, to jednak kandydatura bliskiego przyjaciela i współpracownika prezesa wśród opozycyjnej grupy radykalnych syjonistów wzbudzała pewne obawy i skrajne emocje o trwałość ugody syjońsko-syjońskiej z 1926 r²⁰. Obawiano się, że zarówno Schmorak,

¹⁸ *Ostatnia wola dra L. Reicha*, „Nowy Dziennik” 1929, nr 326, s. 5; *Testament Przywódcy*, „Nowy Dziennik” 1929, nr 327, s. 5; *Dla uczczenia pamięci dr Leona Reicha*, „Chwila: dziennik dla spraw politycznych, społecznych i kulturalnych” 1929, r. 11, nr 3854, s. 2.

¹⁹ *Uroczystości jubileuszowe prezesa L. Reicha*, CAS, A14/2, s. 1–2; *Dar honorowy w Palestynie dla rodziny zmarłego przywódcy*, „Nowy Dziennik” 1929, nr 327, s. 2; *Dar narodowy dla rodziny zmarłego*, „Nowy Dziennik” 1929, nr 327, s. 5; *O „Dar narodowy” dla uczczenia pamięci dra Leona Reicha*, „Nowy Dziennik” 1929, nr 346, s. 5–6.

²⁰ Dnia 8 czerwca 1926 r. grupa galicyjskich syjonistów (L. Reich, H. Rosmarin, E. Sommerstein) wystąpiła z Rady Naczelnej Organizacji Syjonistycznych – ponadpartyjnej instytucji stojącej na czele polskiego ruchu syjonistycznego. Spowodowało to rozłam wewnątrz OSMW na dwie rywalizujące ze sobą grupy: syjonistów skupionych wokół prezesa L. Reicha oraz radykalnych syjonistów (M. Frositg, A. Insler, M. Ringel i F. Rottenstreich), którzy uznali działanie Reicha za szkodliwe zarówno dla organizacji syjonistycznej, jak i dla procesu unifikacji ruchu syjonistycznego w Polsce. 8 listopada 1926 r. podczas obrad Rady Partyjnej OSMW w Drohobyczu doszło do zawarcie tzw. „ugody syjońsko-syjońskiej”, która likwidowała podział i wyznaczała wspólny kierunek polityki organizacji syjonistycznej w Galicji Wschodniej, zaś na plan pierwszy wysunęła problem unifikacji ruchu syjonistycznego w Polsce. *Sprawozdanie z posiedzenia Syjonistycznej Rady Partyjnej z dn. 19 stycznia 1926 r.*, Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie (dalej: CPAHU), zespół 338, opis 3, sprawa 163; opis 1, sprawa 164, k. 1–2; *Posel Reich o motywach swojego*

jaki i inni bliscy współpracownicy zmarłego prezesa będą dążyć do kontynuowania jego dotychczasowej taktyki politycznej.

Do pierwszej próby sił pomiędzy zwolennikami zmarłego prezesa, a opozycją, na której czele stanęli były senator M. Ringel i były poseł A. Insler, doszło 13 grudnia 1929 r. na pierwszym po śmierci Reicha posiedzeniu kierownictwa OSMW we Lwowie. Podczas obrad uchwalono, że:

Obecnie nie zachodzą żadne powody, które skłaniałyby kierownictwo do zmiany dotychczasowego stanowiska politycznego, zarówno w polityce krajowej, jak i w działalności parlamentarnej wschodniogalicyskich posłów²¹.

Dodatkowo uchwalono, że zgodnie z wolą zmarłego stanowisko prezesa obejmie Schmorak, natomiast na wiceprezesów wybrano H. Rosmarina i E. Sommersteina. Jednak z uchwałą „większości” nie zgodzili się radykalni syjoniści, którzy zaprotestowali przeciwko wiceprezesurze Rosmarina i Sommersteina i domagali się wyboru nowego prezydium, które byłoby kompromisem pomiędzy wolą Reicha a żądaniami opozycji. Ze względu na odrzucenie wniosku opozycji, radykalni syjoniści ogłosili, że wobec zaistniałej sytuacji zmuszeni są do powrotu do swych żądań sprzed majowej konferencji w Stryju²². Ostatecznie problem rozbitcia partii rozwiązać miała Krajowa Konferencja OSMW, której wstępny termin ustalono na kwiecień 1930 r.²³

Podczas obrad podjęto także temat obsadzenia pustych stanowisk po zmarłym Reichu. Kierownictwo agend powierzono senatorowi D. Schreiberowi i posłowi H. Rosmarinowi, miejsce w Komitecie Administracyjnym Żydowskiej Agencji objął L. Lewite, natomiast mandat w Komitecie Wykonawczym w Światowej Organizacji Syjonistycznej przypadło A. Halerowi ze Stanisławowa. Miejsce w Radzie Gminy Żydowskiej we Lwowie objął były senator J. Bodek, zaś mandat poselski po śmierci Reicha przypadł następnemu na liście kandydatowi – A. Wolfowi, chirurgowi, prymariuszowi oddziału chirurgicznego

ustąpienia, „Nowy Dziennik” 1926, nr 29, s. 2; *Po przesileniu*, „Chwila: dziennik dla spraw politycznych, społecznych i kulturalnych” 1926, r. 8, nr 2745, s. 2.

²¹ *Uchwały posłów żydowskich z Małopolski Wschodniej*, „Nowy Dziennik” 1929, nr 336, s. 2; *Rozłam w Organizacji Syjonistycznej we Wschodniej Małopolsce – zażegnany*, „Nowy Dziennik” 1926, nr 250, s. 1.

²² Dnia 20 maja 1929 r. w Stryju odbyła się Krajowa Konferencja OSMW, której celem było zawarcie porozumienia pomiędzy kierownictwem partii (L. Reich) a opozycją (M. Ringel, A. Insler), na temat kierunku polityki syjonistów galicyjskich i ich stosunku wobec zjednoczenia ruchu syjonistycznego w Polsce. *Porozumienie w tonie Organizacji Syjonistycznej Wschodniej Małopolski – osiągnięte!*, „Nowy Dziennik” 1929, nr 136, s. 4.

²³ *Sprawozdanie z życia mniejszości narodowych za październik, listopad i grudzień 1929 r.*, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Warszawa 1930, s. 104–105.

szpitala żydowskiego we Lwowie, temu samemu, który 27 listopada 1929 r. w tym szpitalu operował prezesa. Początkowo sugerowano, że ze względu na brak doświadczenia politycznego Wolf nie przyjmie mandatu, jednak ostatecznie 6 grudnia Państwowa Komisja Wyborcza potwierdziła jego prawo do mandatu, chociaż brak jest informacji na temat jego działalności parlamentarnej²⁴.

W dniach 21–22 kwietnia 1930 r. we Lwowie odbyła się długo oczekiwana Krajowa Konferencja OSMW. Poprzedziła ją jednak ożywiona agitacja przedwyborcza, podczas której doszło do bezwzględnej walki dwóch opozycyjnych wobec siebie grup: zwolenników byłego prezesa oraz radykalnych syjonistów, skupionych wokół M. Ringela i A. Inslera. W swych propozycjach opozycja wysuwała obszerny program naprawy i uzdrowienie stosunków we wschodniogalicyskiej dzielnicy oraz apelowała o „pchnięcie organizacji na nowe zdrowsze tory”²⁵. Zacięta kampania wyborcza przed lwowską konferencją okazała się dużym zwycięstwem opozycji, która choć zdobyła najmniej, bo tylko 50 z 232 mandatów, to w połączeniu z sympatyzującymi z nimi rewizjonistami, którzy zdobyli 72 mandaty, dawało im to większość podczas zjazdu²⁶.

Nie miałym zaskoczeniem w drugim dniu obrad była wizyta I. Grünbauma, który ku wielkiemu zdziwieniu zgromadzonych delegatów swą wypowiedź rozpoczął od wspomnienia największych wschodniogalicyskich przywódców syjonistycznych, takich jak G. Zipper czy A. Stand, kompletnie pomijając w swym wystąpieniu niedawno zmarłego L. Reicha, co uznano za ogromny nietakt ze strony posła. Z krytyką spotkały się także słowa Grünbauma na temat przychylności Galicjan wobec polityki rządu. Odpowiadając posłowi, D. Schreiber stwierdził:

Idziemy po drodze wytkniętej przez dr Reicha. Streszczała się ona w tym, że my Żydzi w pierwszym rządzie prowadzić musimy politykę żydowską. Nie możemy iść razem z innymi mniejszościami narodowymi, bo ich socjalna struktura w Polsce jest odrębna, a niejednokrotnie fakty te stwierdziły, że mają one zgoła inne zainteresowania polityczne, aniżeli Żydzi w Polsce mieć mogą. Są czasy, kiedy się musi pozostawać w opozycji do rządu, ale są i czasy, w których się musi z rządem szukać porozumienia. [...] Walczyć musimy nieustę-

²⁴ *Wolf obejmie definitywnie mandat poselski po bhp. Reichu*, „Nowy Dziennik” 1929, nr 327, s. 2.

²⁵ *Przed konferencją Organizacji Syjonistycznej Małopolski Wschodniej*, „Nowy Dziennik” 1930, nr 103, s. 6.

²⁶ *Konferencja Organizacji Syjonistycznej Małopolski Wschodniej*, „Nowy Dziennik” 1930, nr 104, s. 2; *Przed konferencją krajową*, „Nasz Głos: pismo tygodniowe” 1930, nr 14, s. 1–2.

pliwie o prawa ludności żydowskiej w Polsce, ale nie na platformie szkodliwej pryncypalności i doktrynerstwa²⁷.

Ostatniego dnia obrad wybrano nowy skład Egzekutywy. Pośród 15 miejsc w zarządzie, 8 przypadło „większości”, tj. zwolennikom zmarłego prezesa, 4 opozycji, tj. radykalnym syjonistom, i 3 syjonistom rewizjonistom. W prezydium Egzekutywy zasiedli: E. Schmorak jako prezes oraz wiceprezesi: H. Rosmarin, E. Sommerstein, jako przedstawiciele „większości”, M. Lustig, jako przedstawiciel syjonistów rewizjonistów, zaś czwarty wakat w wiceprezesurze zarezerwowany został dla opozycji (tj. dla przedstawiciela radykalnych syjonistów). Na sekretarza generalnego wybrano A. Stuppa. Członkami Egzekutywy zostali: z ramienia „większości”: M. Geyer, N. Landau, A. Rotfeld, S. Leder, D. Karlowa, H. Dattner, S. Langnas, D. Munzer, z grupy syjonistów rewizjonistów: J. Rotman, M. Landau i D. Bojko, zaś z ramienia opozycji: M. Ringel, A. Insler, O. Kimelmann i I. Madfes. Na prezesa Rady Partyjnej z prawem głosu w Egzekutywie OSMW wybrano senatora D. Schreiber²⁸. Wybór ten zanegował jednak A. Insler, który wraz ze swoimi zwolennikami na znak protestu opuścił salę. Pomimo przejścia radykalnych syjonistów do opozycji wobec nowego kierownictwa partii, konferencja zakończyła się względnym sukcesem dla „większości”, ponieważ ich program zyskał poparcie syjonistów rewizjonistów, którzy dotychczas zajmowali stanowisko opozycyjne. Dodatkowo grupa Reicha, dzięki wsparciu rewizjonistów, zdominowała prezydium partii oraz zdołała utrzymać dotychczasowy kierunek polityczny organizacji²⁹. Sukces większości nie zapobiegł jednak tarciom politycznym w przyszłości oraz sporom w łonie organizacji syjonistycznej w Galicji Wschodniej³⁰.

Bez wątpienia śmierć prezesa dzielnicy lwowskiej oraz związane z nią zmiany w kierownictwie partii wpłynęły na ponowne podjęcie

²⁷ *Drugi dzień obrad konferencji syjonistów Małopolski Wschodniej*, „Nowy Dziennik” 1930, nr 105, s. 2; *Konferencja syjonistyczna Małopolski Wschodniej*, „Nasz Głos: pismo tygodniowe” 1930, nr 16, s. 1.

²⁸ *Zamknięcie Syjonistycznej Konferencji Krajowej. Wybór nowych władz partyjnych*, „Chwila: dziennik dla spraw politycznych, społecznych i kulturalnych” 1930, r. 12, nr 3980, s. 5; *Instancje partyjne wybrane na Krajowej Konferencji Syjonistycznej we Lwowie 21 i 22 kwietnia 1930*, „Chwila: dziennik dla spraw politycznych, społecznych i kulturalnych” 1930, r. 12, nr 3981 s. 6.

²⁹ *Rezolucje polityczno-gospodarcze krajowej konferencji organizacji syjonistycznej*, „Nasz Głos: pismo tygodniowe” 1939, nr 17, s. 1–2.

³⁰ *Konferencja syjonistów Małopolski Wschodniej zakończyła obrady. Skład nowej Egzekutywy. Opozycja nie przyjmuje wyboru*, „Nowy Dziennik” 1930, nr 106, s. 1; *Doroczna konferencja Organizacji Syjonistycznej*, „Chwila: dziennik dla spraw politycznych, społecznych i kulturalnych” 1930, r. 12, nr 3979, s. 2.

tematu unifikacji ruchu syjonistycznego w Polsce. Objęcie prezesury przez E. Schmoraka, przyjaciela i bliskiego współpracownika zmarłego prezesa, choć nie wróżyło zmiany polityki dzielnicy lwowskiej w sprawie unifikacji, to jednak uwidoczniło osłabienie grupy zwolenników L. Reicha na korzyść radykalnych syjonistów, stworzyło nowe możliwości negocjacyjne oraz dawało nadzieję, że wobec śmierci oponenta całkowitej unifikacji ponowne podjęcie tematu będzie możliwe.

Decydujące znaczenie dla rozwoju sytuacji miał IX Zjazd Organizacji Syjonistycznej w Polsce, podczas którego doszło do wyraźnego zbliżenia goszczących na zjeździe radykalnych syjonistów ze Lwowa z grupą Al Hamiszmar z I. Grünbaumem na czele³¹. Podczas styczniowego zjazdu Organizacji Syjonistycznej doszło do kolejnego groźnego rozłamu w łonie dzielnicy warszawskiej³². Głównym tematem sporu pomiędzy grupą Et Libnot a grupą Al Hamiszmar stała się kwestia polityki krajowej oraz podział mandatów w Komitecie Centralnym. Co w efekcie spowodowało, że grupa Et Libnot odmówiła udziału w głosowaniu i wobec tego w skład nowego Komitetu Centralnego weszli tylko przedstawiciele Al Hamiszmar z I. Grünbaumem jako prezesem³³.

Wyraźne zbliżenie się wschodniogalicyskich radykalnych syjonistów z grupą Al Hamiszmar sprawiło, że grupy te rozpoczęły forsować własny projekt zjednoczenia dzielnic. Projekt ten zakładał natychmiastowe wdrożenie bezpośredniej unifikacji wszystkich organizacji syjonistycznych w Polsce z kierownictwem w Warszawie. Z koncepcją tą nie mogła się zgodzić, zdominowana przez zwolenników Reicha, Egzekutywa OSMW, która to zgodnie z wytycznymi byłego prezesa opowiadała się za koncepcją federalistyczną, pozwalającą komitetom dzielnicowym na autonomię w przyszłej zjednoczonej Organizacji Syjonistycznej, jednocześnie powołując się na odmienne warunki społeczno-polityczne Galicji Wschodniej oraz inne tradycje i metody pracy syjonistycznej³⁴. Ostatecznie, aby zapobiec impaso-

³¹ *Zjazd syjonistów byłej Kongresówki*, „Nowy Dziennik” 1930, nr 7, s. 2; *Po zjeździe syjonistów byłej Kongresówki*, „Nowy Dziennik” 1930, nr 10, s. 6.

³² Do formalnego rozłamu w Organizacji Syjonistycznej w Polsce na dwie grupy: grupę radykalnych syjonistów (Al Hamiszmar, tłum. Na Straży) na czele z I. Grünbaumem oraz grupę syjonistów umiarkowanych (Et Libnot, tłum. Czas Budować) na czele z J. Rosenblattem doszło w 1923 r. *Al-Hamiszmar*, „Encyklopedia Palestyńska”, t. I, z. 2, s. 81–84; Cz. Brzoza, *Żydowska mozaika polityczna w Polsce w latach 1917–1927. Wybór dokumentów*, Kraków 2003, s. 108–112.

³³ *Sprawozdanie z życia mniejszości narodowych za IV kwartał 1931 r.*, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Warszawa 1931, s. 105–106; *Nowe K.C. Organizacji Syjonistycznej b. Kongresówki. Złożony wyłącznie z przedstawicieli Al Hamiszmar*, „Nowy Dziennik” 1930, nr 8, s. 2.

³⁴ *Drugi dzień obrad konferencji syjonistów Małopolski Wschodniej*, „Nowy Dziennik” 1930, nr 105, s. 2.

wi, jaki mógłby nastąpić wobec upierania się każdej ze stron przy swoim projekcie unifikacji, lwowska Egzekutywa, odwołując się do haseł jedności ruchu syjonistycznego, powołała do życia Komisję Porozumiewawczą, w skład której weszli przedstawiciele trzech dzielnic. Efektem prac Komisji miało być opracowanie projektu unifikacji trzech dzielnic³⁵.

Dnia 18 maja 1930 r., jeszcze przed ukończeniem prac Komisji Porozumiewawczej, odbyła się w Warszawie wspólna konferencja przedstawicieli organizacji syjonistycznych z trzech dzielnic. Podczas obrad omówiono różnice programowe oraz przedyskutowano odmiennie stanowiska poszczególnych dzielnic wobec kwestii przyszłego zjednoczenia. W wyniku wielogodzinnych dyskusji ustalono, że unifikacja wprowadzona zostanie na zasadach federacyjnych, której zwolennikiem był Reich. Jednocześnie zapowiedziano, że wobec znaczących różnic programowych oraz odmiennych metod pracy, przyszły projekt zjednoczenia zatwierdzony zostanie w wyniku kompromisu. Podstawą zaś do negocjacji miały być, opracowane przez poszczególne dzielnice, własne projekty dotyczące szczegółów zjednoczenia³⁶. Pod koniec maja 1930 r. w prasie żydowskiej ukazały się wywiady z prezesami poszczególnych dzielnic, w których wszyscy zgodnie stwierdzili, że:

Jeśli rokowania będą prowadzone w tym samym duchu pojednania, w jakim prowadzone są od kilku tygodni, realizacja unifikacji stanowi tylko kwestię czasu³⁷.

Do zacieśnienia współpracy między dzielnicami w omawianym okresie przyczyniła się sytuacja w Palestynie i ogłoszenie przez władze mandatowe „Białej Księgi”, która w znacznym stopniu ograniczała imigrację żydowską do Palestyny oraz oznaczała wycofanie się brytyjskiego rządu z obietnic złożonych w deklaracji Balfoura³⁸.

³⁵ Konferencja syjonistów Małopolski Wschodniej zakończyła obrady, „Nowy Dziennik” 1930, nr 106, s. 1; *Sprawozdanie z życia mniejszości narodowych za II i III kwartał 1930 r.*, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Warszawa 1930, s. 142.

³⁶ *Wspólna konferencja Komitetów Centralnych Organizacji Syjońskiej w Polsce*, „Nowy Dziennik” 1930, nr 128, s. 3.

³⁷ *O unifikację Organizacji Syjonistycznej w Polsce*, „Nowy Dziennik” 1930, nr 139, s. 6; *Przygotowanie unifikacji organizacji syjonistycznej w Polsce*, „Chwila: dziennik dla spraw politycznych, społecznych i kulturalnych”, r. 12, nr 4013, s. 5.

³⁸ Szerzej w: *MacDonald o zerwaniu rokowań z delegacją arabską*, „Nowy Dziennik” 1930, nr 130, s. 2; *Biała Księga – nowy kurs polityki brytyjskiej*, „Nowy Dziennik” 1930, nr 142, s. 3; *Pełny tekst „Białej Księgi”. Co zawiera nowy „Parliamentary Paper”?* „Nowy Dziennik” 1930, nr 143, s. 5–6; *Biała Księga*, w: „Encyklopedia Palestyńska”, t. I, z. 6, s. 331–342; *Pierwsza Biała Księga rządu brytyjskiego*, „Nasza Palestyna: czasopismo niezależne, poświęcone odbudowie Erec-Izrael” 1925, nr 2, s. 24–25.

Zanim jednak doszło do zwołania konferencji trzech dzielnic, centrala lwowska podjęła się trudnego zadania likwidacji wewnętrznego rozbicia we własnej partii oraz doprowadzenia do obsadzenia pustego miejsca w prezydium Egzekutywy OSMW, które według wypracowanego kompromisu na konferencji w kwietniu 1930 r. przypaść miało przedstawicielowi opozycji. Do sprawy „pustego miejsca” powrócono 31 marca 1931 r., podczas posiedzenia Egzekutywy OSMW. Wówczas to ustalono, że miejsce w prezydium dla opozycji zajmie były senator D. Schreiber, który do tej pory pełnił funkcję prezesa Rady Partyjnej z prawem głosu w Egzekutywie OSMW³⁹. W rezultacie radykalni syjonisci pozbawieni zostali miejsca w Prezydium partii. W myśl postanowień kompromisu z maja 1930 r. pozostawiono im tylko 4 na 15 miejsc w zarządzie partii, które objęli: M. Ringel, A. Insler, O. Kimelmann i I. Madfes.

Na początku 1931 r. ponownie podjęto rozmowy unifikacyjne. W związku z zapowiedzią zwołania na 30 czerwca 1931 r. XVII Kongresu Syjonistycznego do Bazylei, I. Schwarzbart powrócił do swojej koncepcji unifikacji z czerwca 1929 r. dotyczącej utworzenia jednolitego bloku ogólnosyjonistycznego zrzeszającego wszystkie organizacje syjonistyczne w kraju i na świecie⁴⁰.

Realizacji projektu z 1929 r. służyć miała narada przywódców organizacji syjonistycznych w Krakowie w dniu 14 maja 1931 r. Podstawą do dyskusji były decyzje powzięte jeszcze w 1929 r., gdy podczas wstępnych międzydzielnicowych rozmów każda z dzielnic przedstawiała własne oczekiwania wobec projektu zjednoczenia. Pomimo różnic między przedstawionymi projektami zgromadzeni delegaci zgodnie jednak stwierdzili, że „potrzeba zjednoczenia i wzmocnienia organizacji jest zbyt wielka, by mogły ją przekreślić drobne różnice zdań”. Efektem jednomyślności było przyjęcie głównych punktów ideologicznego programu syjonistów ogólnych, który zawierał takie postulaty, jak: dążenie do utworzenia w Palestynie siedziby narodowożydowskiej, z większością żydowską, supremacji interesów narodowych nad partykularnymi we wszystkich dziedzinach życia narodowego, konieczność łączenia wszystkich twórczych sił w narodzie dla odbudowy Palestyny, zorganizowanie inicjatywy prywatnej obok pracy chalucowej, konieczność konsolidacji życia narodowego w Palestynie, stworzenie

³⁹ *Skład Egzekutywy Krajowej Organizacji Syjonistycznej (z dn. 31 marca 1931 r.)*, CPAHU, zespół 338, opis 8, sprawa 900, k. 1.

⁴⁰ *O zespolenie szeregów ogólnych syjonistów w całej Organizacji Syjonistycznej. Inicjatywa Organizacji Syjonistycznej Małopolski Zachodniej i Śląska oraz Niemiec*, „Nowy Dziennik” 1929, nr 199, s. 6; *U źródeł niemocy*, „Nasz Głos: pismo tygodniowe” 1931, nr 7, s. 1–2.

światowej organizacji młodzieży ogólnosyjonistycznej i powołanie do życia światowej organizacji syjonistów ogólnych⁴¹.

Do formalnego porozumienia między syjonistami ogólnymi doszło podczas konferencji, która odbyła się w Bazylei w dniach od 29 do 30 czerwca 1930 r.⁴² Wówczas to grupa syjonistów ogólnych, pod przewodnictwem I. Schwarzbarta utworzyła Światowy Związek Ogólnych Syjonistów, który za podstawę ideową uznał konsolidację pracy syjonistycznej na rzecz odbudowy żydowskiej siedziby narodowej⁴³. W skład związku weszło 36 krajowych organizacji syjonistycznych. Grupę z Polski utworzyli syjoniści ogólni z dzielnicy krakowskiej, lwowskiej oraz frakcji Et Libnot z centrali warszawskiej. Na prezesa związku wybrano I. Schwarzbarta, zaś siedzibą został Kraków⁴⁴.

Równocześnie z podpisaniem porozumienia Światowy Związek Ogólnych Syjonistów ogłosił deklarację ideową, w której oświadczone, że:

Związek przeciwstawia się wszelkiej próbie z jakiegokolwiek strony pomniejszenia ideału syjonistycznego bądź też odchylenia ruchu syjonistycznego od pierwotnego założenia wyrażonego w programie bazylejskim, zaś realizacja Żydowskiej Siedziby Narodowej opierać się musi o przeważający zespół Żydów w granicach historycznych Erec Israel⁴⁵.

Dodatkowo podczas konferencji podjęto zamiar utworzenia w przyszłości Związku Krajowych Organizacji Syjonistycznych, które „stałyby na straży integracji syjonizmu i dążyłyby do rozbudowy i ujednoczenia ideologii ogólnosyjonistycznej”⁴⁶.

Ideę utworzenia Krajowego Związku Ogólnych Syjonistów na terenie Polski podjęto dopiero na początku 1932 r., ponieważ jesienią 1931 r. przez największe ośrodki akademickie w Polsce przetoczy-

⁴¹ *Protokół posiedzenia delegacji Centralnych Komitetów Syjonistycznych Organizacji w Warszawie, Lwowie i Krakowie (z dn. 14 maja 1931)*, CPAHU, zespół 338, opis 1, sprawa 18, k. 1–6.

⁴² I. Schwarzbart. *Pierwszy krok*, „Chwila: dziennik dla spraw politycznych, społecznych i kulturalnych” 1931, r. 13, nr 4366, s. 2; *Światowa konferencja ogólnych syjonistów w Bazylei 29–30 czerwca*, „Nowy Dziennik” 1931, nr 164, s. 4; *Syjonizm ogólny w naszym ujęciu*, „Nasz Głos: pismo tygodniowe” 1933, nr 13, s. 4–5.

⁴³ *Utworzenie Światowego Związku Ogólnych Syjonistów*, „Nowy Dziennik” 1931, nr 181, s. 3; *Światowy Związek Syjonistów Ogólnych – faktem dokonany*, „Nowy Dziennik” 1931, nr 185, s. 2.

⁴⁴ *Władze Światowego Związku Ogólnych Syjonistów – I. Schwarzbart prezesem Związku*, „Nowy Dziennik” 1931, nr 193, s. 10; *Kto jest członkiem Ogólnych Syjonistów*, „Nowy Dziennik” 1931, nr 278, s. 9.

⁴⁵ *Rezolucje polityczne Ogólnych Syjonistów*, „Nowy Dziennik” 1931, nr 182, s. 6; *Program Światowego Związku Syjonistów Ogólnych*, „Nowy Dziennik” 1933, nr 169, s. 5.

⁴⁶ *Tezy programowe Ogólnych Syjonistów przyjęte podczas XVII Kongresu Syjonistycznego (30 czerwca 1931 r.)*, CPAHU, zespół 338, opis 1, sprawa 47, k. 1–6.

ła się fala antyżydowskich ekscesów, których podłożem była rzekomo zbyt duża liczba żydowskich studentów na uniwersytetach oraz kwestia dostarczania „trupów żydowskich” do akademickich prosektorów⁴⁷.

Z początkiem nowego 1932 r. powrócono do kwestii unifikacji dzielnic. Sprawa omawiana była przez poszczególne dzielnice podczas krajowych konferencji. Jako pierwsi obradowali syjoniści z dzielnicy krakowskiej, którzy pozytywnie odnieśli się do idei zjednoczenia⁴⁸. Jako drudzy obradować mieli syjoniści z dzielnicy warszawskiej. Jednak wobec negatywnego stanowiska grupy radykalnych syjonistów wobec kwestii zjednoczenia dzielnicy zagadnienia unifikacji nie wprowadzono do porządku obrad, a dalsze rozmowy uzależniono od porozumienia między grupami Et Libnot a Al Hamiszmar⁴⁹. Z lepszym skutkiem zakończyła się natomiast Krajowa Konferencja OSMW we Lwowie. Tam radykalni syjoniści, skupieni wokół M. Ringela i A. Inslera, pomimo że podczas XVII Kongresu Syjonistycznego odłączyli się od centrali lwowskiej i weszli w skład grupy A, tj. radykalnych syjonistów, to jednak nie odcięli się od działalności partii i 19 czerwca 1932 r. wzięli udział w konferencji. Pomimo silnych wpływów opozycji, zgromadzeni delegaci zgodnie stwierdzili, że w obecnej sytuacji politycznej organizacje syjonistyczne powinny dążyć do konsolidacji i wzmocnienia partii. Natomiast wszelkie rozłamy i walki frakcyjne nie tylko osłabiają i tak już rozbity ruch syjonistyczny, ale w głównej mierze przyczyniają się do pogarszania tragicznego położenia ludności żydowskiej⁵⁰. Efektem jednomyślności wśród galicyjskich syjonistów było przyjęcie rezolucji o potrzebie unifikacji ruchu syjonistycznego w Polsce. W tym celu konferencja poleciła lwowskiej Egzekutywie podjęcie rozmów z innymi

⁴⁷ Szerzej: *Sprawozdanie z życia mniejszości narodowych za IV kwartał 1931 r.* Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Warszawa 1931, s. 94–102; *Zajścia antyżydowskie*, „Sprawy Narodowościowe: czasopismo poświęcone badaniu spraw narodowościowych” 1931, nr 6, s. 650–651; G. Mazur, *Zapomniany świat wschodniogalicyskich Żydów*, w: *Świat niepożegnany: Żydzi na dawnych ziemiach wschodnich Rzeczypospolitej w XVIII–XX wieku*, red. K. Jasiewicz, Warszawa 2004, s. 25–26; M. Sobczak, *Stosunek narodowej demokracji do kwestii żydowskiej w Polsce w latach 1918–1939*, Wrocław 1998, s. 340–343; J. Wołkonowski, *Stosunki polsko-żydowskie w Wilnie i na Wileńszczyźnie 1919–1939*, Białystok 2004; M. Natkowska, *Numerus clausus, getto ławkowe, numerus nullus, „paragraf aryjski”*. *Antysemityzm na Uniwersytecie Warszawskim 1931–39*, Warszawa 1999.

⁴⁸ *Z obrad XIII Krajowej Konferencji Organizacji Syjonistycznej*, „Nowy Dziennik” 1932, nr 10, s. 8–9; *Rezolucje polityczne XIII Krajowej Konferencji Syjonistów Małopolski Zachodniej i Śląska*, „Nowy Dziennik” 1932, nr 21, s. 4.

⁴⁹ *Przebieg i zakończenie obrad Zjazdu Organizacji Syjonistycznej w byłej Kongresówce*, „Nowy Dziennik” 1932, nr 36, s. 4.

⁵⁰ *Rezolucje uchwalone na Krajowej Konferencji OSMW (19–20 czerwca 1932 r.)*, CPAHU, zespół 338, opis 3, sprawa 169, k. 1–2.

centralami⁵¹. Dodatkowo podczas konferencji nastąpiła poprawa relacji pomiędzy dawnymi zwolennikami L. Reicha, a grupą radykalnych syjonistów. Wynikiem pojednania był wybór nowej Egzekutywy, gdzie obok E. Schmoraka, H. Rosmarina i E. Sommersteina, w prezydium partii zasiadł przedstawiciel opozycji A. Rothfeld⁵².

Zgodnie z wytycznymi krajowych zjazdów na początku czerwca rozpoczęto oficjalne międzydzielnicowe narady, które z przerwami prowadzono do 17 listopada 1932 r. Bez wątplenia negocjacje ułatwiała nieobecność w kraju I. Grünbauma, który pod koniec marca 1932 r. wycofał się z życia politycznego i z przyczyn rodzinnych udał się do Paryża. Co prawda jesienią 1933 r. poseł powrócił jeszcze na kilka tygodni do Warszawy, jednak ostatecznie w grudniu 1933 r. wyjechał na stałe do Palestyny, gdzie w 1970 r. zmarł⁵³.

Początkowo rozmowy ukazały wiele rozbieżności w poglądach między przedstawicielami poszczególnych dzielnic. Reprezentujący była Kongresówkę J. Grawicki, kontynuując zamysł I. Grünbauma, upierał się za przyjęciem koncepcji pełnej unifikacji. E. Schmorak, stojąc na gruncie taktyki politycznej swojego poprzednika, L. Reicha, żądał unifikacji, ale tylko na zasadach federacyjnych bez uszczuplania roli i zadań komitetów dzielnicowych. Głosem rozsądku w rozmowach byli syjoniści z dzielnicy krakowskiej, którzy odwołując się do negatywnych skutków braku unifikacji, apelowali o odłożenie sporów i konfliktów na bok i podjęcie tematu zjednoczenia. Jak twierdził O. Herschdorfer: „Nie ma odpowiedniego momentu do unifikacji, taki moment możemy mieć dzisiaj”⁵⁴.

Aby nie zaprzepaścić szansy na porozumienie, podczas pierwszego spotkania na wniosek E. Schmoraka powołany został 10-osobowy Komitetu Unifikacyjny, w skład, którego weszło: 5 przedstawicieli z Warszawy, 3 ze Lwowa oraz 2 z Krakowa. Głównym zadaniem Komitetu, który powstać miał w ciągu 2 tygodni, miało być opracowanie projektu zjednoczenia i przygotowanie zjazdu unifikacyjnego do końca 1932 r.

Prace Komitetu Unifikacyjnego potrwały z małymi przerwami do listopada 1932 r. W ciągu 5-miesięcznych prac przygotowano wspólny

⁵¹ *Konferencja Organizacji Syjonistycznej Małopolski Wschodniej*, „Nowy Dziennik” 1932, nr 168, s. 3; *Konferencja Syjonistów Małopolski Wschodniej*, „Nowy Dziennik” 1932, nr 169, s. 9.

⁵² *Skład Egzekutywy Krajowej Organizacji Syjonistycznej we Lwowie*, CPAHU, zespół 338, opis 3, sprawa 169, k. 3.

⁵³ *Posel Grünbaum w najbliższym czasie opuszcza Polskę*, „Nowy Dziennik” 1932, nr 94, s. 7.

⁵⁴ *Protokół z posiedzenia delegacji trzech Komitetów Centralnych. Sprawa unifikacji (czerwiec 1932 r.)*, CPAHU, zespół 338, opis 1, sprawa 18, k. 1–2.

projekt zjednoczenia, a także sprecyzowano zasady unifikacji i nakreślono program minimum⁵⁵. Ostateczny projekt zatwierdzono 17 listopada 1932 r., powołując do życia Zjednoczony Komitet Organizacji Syjonistycznych w Polsce. Jednocześnie ustalono dwutygodniowy termin na ratyfikację uchwały unifikacyjnej przez poszczególne dzielnice, a następnie, po pozytywnym ustosunkowaniu się do projektu, nastąpić miał zjazd unifikacyjny. Jako pierwsi uchwałę ratyfikowali syjoniści z byłej Kongresówki, na początku grudnia podobną uchwałę podjęła lwowska Egzekutywa, natomiast ostatni uchwałę ratyfikowali syjoniści z dzielnicy krakowskiej⁵⁶.

Dnia 8 grudnia 1932 r. doszło w Warszawie do Zjazdu Unifikacyjnego. W posiedzeniu udział wzięli członkowie 10-osobowej Komisji Unifikacyjnej wraz ze swoimi zastępcami⁵⁷. Najważniejszym punktem obrad było ukonstytuowanie się Zjednoczonego Komitetu Organizacji Syjonistycznych w Polsce, w którego skład weszli syjoniści ogólni z trzech dzielnic. Następnie podczas Zjazdu wybrano sześciuosobowe Prezydium w składzie: J. Dawidsohn, A. Goldberg i M.A. Hartglas z centrali warszawskiej, E. Schmorak z dzielnicy lwowskiej oraz J. Zimmermann i I. Schwarzbart z dzielnicy krakowskiej. Pomimo wcześniejszych obiekcji Galicjan siedzibą Zjednoczonego Komitetu została Warszawa (budynek na Placu Grzybowskim 7). Program nowo powstałego Komitetu obejmował: sprawy młodzieżowe, kulturę i szkolnictwo hebrajskie, sprawy emigracyjne, propagandowe, kwestie organizacyjne, wzmacnianie wpływów syjonistycznych w gminach żydowskich, radach miejskich, instytucjach, w stowarzyszeniach itp. Z uwagi na zbyt duże różnice ideologiczne na temat polityki krajowej, Zjednoczony Komitet w kwestiach politycznych stanowić miał organ doradczy, jednak bez prawa współdecydowania o polityce krajowej⁵⁸. Jednak jak sami twórcy Komitetu mówili:

Zadaniem naszym jest walczyć o to, by Palestyna stała się nie tylko krajem Żydów, lecz prawdziwym krajem żydowskim i by los naszego narodu nie zależał

⁵⁵ *Przed unifikacją ogólnej Organizacji Syjonistycznej w Polsce*, „Nowy Dziennik” 1932, nr 334, s. 4.

⁵⁶ *Unifikacja*, „Nowy Dziennik” 1932, nr 336, s. 7.

⁵⁷ Skład Komisji Unifikacyjnej: M. Klumel, J. Dawidsohn, J. Rosenblatt, A. Goldberg, M.A. Hartglas – z centrali warszawskiej; E. Schmorak, H. Rosmarin, F. Rottenstreich – z Galicji oraz I. Schwarzbart i J. Zimmermann – z dzielnicy krakowskiej.

⁵⁸ A. Hafftko, *Żydowskie stronnictwa polityczne w Polsce Odrodzonej*, w: *Żydzi w Polsce odrodzonej. Działalność społeczna, gospodarcza, oświatowa i kulturalna*, red. A. Hafftko, I. Schiper, A. Tartakower, Warszawa 1933, t. 2, s. 261–263; W. Jaworski, *Struktura i wpływ syjonistycznych organizacji politycznych w Polsce w latach 1918–1939*, Warszawa 1996, s. 54.

od przypadków koniunktury politycznej, lecz byśmy sami mogli decydować o kierunku rozwoju naszego narodu. Organizacja syjonistyczna przypomina statek dwóch sterników, kierujących jego bieg w dwóch przeciwnych kierunkach. Naszym zadaniem jest położenie kresu tej walce i skierowanie ruchu naszego ku jednemu celowi mianowicie ku odrodzeniu narodu żydowskiego na własnej ziemi, ku stworzeniu wolnego państwa żydowskiego⁵⁹.

Powstanie Zjednoczonego Komitetu Organizacji Syjonistycznych stanowiło punkt zwrotny w procesie wzmocnienia i reorganizacji ruchu syjonistycznego w Polsce. Ukonstytuowanie się Komitetu spowodowało, że obok rewizjonistów i syjonistów radykalnych, syjoniści ogólni stali się trzecią co do wielkości siłą polityczną wewnątrz ruchu syjonistycznego.

Dnia 15 stycznia 1933 r. odbyło się w Warszawie pierwsze posiedzenie Komitetu. Uczestnikami obrad, oprócz członków Komitetu, byli także parlamentarzyści i przedstawiciele ugrupowań i instytucji współpracującymi z komitetami centralnymi poszczególnych dzielnic. Głównym tematem obrad miała być kwestia zjednoczenia młodzieżowego ruchu syjonistycznego w Polsce. Jednak ze względu na rozpaczliwą sytuację materialną żydostwa polskiego i toczącą się równolegle w Sejmie debatę budżetową, część delegatów zażądała od Komitetu odłożenia tematu zjednoczenia ruchu młodzieżowego i podjęcie radykalnych działań mających na celu rozwiązanie problemów gospodarczych. Rozbieżność poglądów, jaka uwidoczniła się już podczas pierwszego posiedzenia, dowiodła, że powołanie Komitetu z powodu „zbyt dużej tendencji odśrodkowych, przy zaniku tendencji dośrodkowych” pozostawało jedynie na papierze. Związkowi zarzucano również sztuczność, a nawet fikcyjność⁶⁰.

Dodatkowo jesienią 1933 r. dalszemu zaognieniu uległy stosunki pomiędzy dzielnicą warszawską a lwowską. Powodem napięć stała się krótka wizyta I. Grünbauma w Polsce w związku z jego rezygnacją z mandatu poselskiego i planowanym wyjazdem do Palestyny, gdzie 5 grudnia 1933 r. objął stanowisko kierownika departamentu imigracyjnego Egzekutywy Agencji Żydowskiej w Jerozolimie⁶¹. Na kilka dni przed zwołaniem Rady Partyjnej w Warszawie, 17 października 1933 r.,

⁵⁹ *Unifikacja dokonana! Posiedzenie konstytucyjne Zjednoczonego Komitetu Organizacji Syjonistycznych w Polsce*, „Nowy Dziennik” 1932, nr 337, s. 7; *O konsolidację syjonizmu*, „Nowy Dziennik” 1932, nr 124, s. 7.

⁶⁰ *Syjonizm w przełomowej chwili losów żydostwa. Znaczenie i rola ogólnego syjonizmu. Referat dra I. Schwarzbarta*, „Nowy Dziennik” 1933, nr 129, s. 8.

⁶¹ *Posel Grünbaum przybywa do Warszawy*, „Nowy Dziennik” 1933, nr 256, s. 9; *Posel Grünbaum objął urządowanie w Palestynie*, „Nowy Dziennik” 1933, nr 336, s. 3.

Grünbaum, jako przyszły członek jerozolimskiej Egzekutywy, przeprowadził w lwowskim Biurze Palestyńskim wizytę kontrolną i przy okazji spotkał się tam z przedstawicielami radykalnych syjonistów, którzy od dłuższego czasu pozostawali w opozycji wobec lwowskiej Egzekutywy⁶². Celem rozmów Grünbauma z wschodniogalicyską opozycją była kwestia przyszłego zjednoczenia wszystkich radykalnych syjonistów w kraju na wzór utworzonego w 1932 r. Zjednoczonego Komitetu Organizacji Syjonistycznych. Propozycję zjednoczenia Grünbaum powtórzył podczas Rady Partyjnej Organizacji Syjonistów w Polsce, która miała miejsce 22–23 października 1933 r. w Warszawie. Wówczas to wysunął on wniosek o poparcie dla wschodniogalicyskich radykalnych syjonistów w walce z lwowską Egzekutywą oraz zażądał podjęcia wspólnych starań o utworzenie zjednoczonego frontu radykalnych syjonistów w Polsce⁶³.

Prace przygotowawcze do zwołania ogólnopolskiej konferencji ogólnych syjonistów w Polsce postępowały jednak bardzo wolno. Pod koniec stycznia 1934 r. uwagę nie tylko syjonistów, ale całego środowiska żydowskiego zwróciły obrady Sejmu, podczas których pod nieobecność opozycji przegłosowany został projekt konstytucji. Krytyczny stosunek środowisk żydowskich wobec polityki rządu oraz narastający antysemityzm i pogłębiający się kryzys gospodarczy spowodował, że na wiosnę 1934 r. nastąpiło wyraźne zbliżenie pomiędzy przedstawicielami poszczególnych frakcji syjonistycznych. Inicjatorem rozmów na temat utworzenia jednolitego frontu żydowskiego był I. Schwarzbart, który w lutym 1934 r., podczas XV Konferencji OSMZiŚ w Krakowie, zapowiedział, iż: „w obecnej sytuacji syjonizm ogólny ma dwa wyjścia, albo stworzyć jednolity front oparty na wspólnym programie i dyscyplinie, albo przestać istnieć”⁶⁴.

Poglądy I. Schwarzbarta podzielali również Galicjanie. W ich imieniu były senator i członek Egzekutywy OSMW w Lwowie, J. Wurzel, na łamach lwowskiego organu prasowego ogólnych syjonistów „Di Cionistisze Woch”⁶⁵, nie tylko powtórzył słowa prezesa Światowego Związku Ogólnych Syjonistów, ale przede wszystkim w artykule pt. *Fantazja na temat rozumu* stwierdził:

⁶² *Posel Grünbaum przyjeżdża do Lwowa*, „Nowy Dziennik” 1933, nr 286, s. 3.

⁶³ *Echa Rady Partyjnej Organizacji Syjonistycznej w byłej Kongresówce*, „Nowy Dziennik” 1933, nr 294, s. 10.

⁶⁴ *Przyszłe drogi syjonizmu. Referat dra I. Schwarzbarta na XV Konferencji Syjonistycznej*, „Nowy Dziennik” 1934, nr 52, s. 4.

⁶⁵ „Di Cionistisze Woch” (tłum. Tydzień syjonistyczny) – lwowski tygodnik wydawany w latach 1931–1938. Był organem OSMW. Redaktorem naczelnym był A. Stupp. Gazeta ukazywała się w języku jidysz, relacjonując życie gospodarcze i kulturalne Palestyny.

Gdyby Żydzi byli naprawdę mądrzy – za jakich świat ich uważa – niestety niesłusznie, powiedzieliby sobie, że w takich czasach jak obecnie wszelkie rozdziewki, które ich dziela, śmiesznie małe w porównaniu z tym, co im grozi na zewnątrz, zawiesiliby wzajemne walki i pokazaliby światu naprawdę jednolity naród żydowski⁶⁶.

Konkretne decyzje w sprawie zjednoczenia ruchu syjonistycznego miała podjąć Krajowa Konferencja OSMW, którą zaplanowano w dniach 27–28 maja 1934 r., jednak ze względu na zbliżające się wybory samorządowe termin konferencji przesunięto na lipiec⁶⁷. Dodatkowo na przeszkodzie do zwołania corocznej konferencji syjonistycznej stanął incydent, jaki miał miejsce 27 maja 1934 r., gdy w dniu wyborów dokonano zamachu bombowego na lokal Egzekutywy OSMW we Lwowie przy ulicy Kościuszki 8. Według relacji świadków, do zamachu doszło około 3 nad ranem 28 maja, gdy w lokalu nie było już żadnych osób, oprócz dozorczy budynku. Siła detonacji była tak silna, że cały lokal został doszczętnie zdemolowany, a powstały w wyniku eksplozji pożar zniszczył częściowo archiwum OSMW, głównie dokumenty z początków ruchu syjonistycznego w Galicji Wschodniej oraz materiały z lat 20.⁶⁸ Na szczęście w zamachu nikt nie ucierpiał, ponieważ bomba wybuchła zaledwie kilkadziesiąt minut po opuszczeniu lokalu przez członków lwowskiej Egzekutywy, którzy do późnych godzin przebywali w budynku w związku z toczącymi się we Lwowie wyborami⁶⁹. Według szerzących się w mieście plotek zamachu dokonać miało Zjednoczone Stronnictwo „Hitachdut-Poalej Syjon”, które od pewnego czasu pozostawało w złych stosunkach z ogólnymi syjonistami. Jednak plotkom tym zaprzeczył prezes OSMW E. Schmorak, który w wywiadzie udzielonym „Nowemu Dziennikowi” stwierdził, że: „mimo wielu różnic między poszczególnymi ugrupowaniami żydowskimi, żaden Żyd do zamachu by ręki nie przyłożył”⁷⁰.

W dniach od 26 do 28 sierpnia 1934 r. odbyła się III Światowa Konferencja Syjonistów Ogólnych w Krakowie. Według zapowiedzi miała doprowadzić do konsolidacji ruchu syjonistycznego nie tylko w Polsce,

⁶⁶ *Przegląd prasy żydowskiej*, „Nowy Dziennik” 1934, nr 60, s. 5.

⁶⁷ *Konferencja Organizacji Syjonistycznej we Wschodniej Małopolsce 27 i 28 maja*, „Nowy Dziennik” 1934, nr 74, s. 7.

⁶⁸ *Eksplozja petardy w lokalu Egzekutywy Organizacji Syjonistycznej we Lwowie*, „Chwila: dziennik dla spraw politycznych, społecznych i kulturalnych” 1934, r. 16, nr 5454, s. 12.

⁶⁹ *Zamach bombowy na lokal Organizacji Syjonistycznej we Lwowie*, „Nowy Dziennik” 1934, nr 148, s. 1; *Po zamachu na lokal Organizacji Syjonistycznej we Lwowie*, „Nowy Dziennik” 1934, nr 149, s. 1.

⁷⁰ *Maszyna piekielna we Lwowie. Co mówi Prezes Egzekutywy syjońskiej Schmorak o oryginalnych koncepcjach lwowskich?* „Nowy Dziennik” 1934, nr 150, s. 10.

ale także na całym świecie⁷¹. O doniosłości wydarzenia świadczył fakt, że udział w konferencji zapowiedział Z. Brodetzki, szef departamentu politycznego Agencji Żydowskiej w Londynie⁷². Pozytywnie wobec konferencji wypowiedział się również w swym liście do I. Schwarzbarta przewodniczący Światowej Organizacji Syjonistycznej C. Weizmann, który liczył, że pokojowe obrady przyczynią się do pozytywnego rozwiązania problemów w ówczesnym ruchu syjonistycznym⁷³. Spośród licznych delegacji z 16 państw, w konfekcji wzięli udział także przedstawiciele organizacji syjonistycznych z Polski⁷⁴.

Bilans pierwszych dwóch dni obrad wykazał ogromne zainteresowanie i pozytywne nastawienie poszczególnych krajów wobec kwestii zjednoczenia. Wśród zgromadzonych delegatów przeważały tendencje do utworzenia organizacji z jednolitym programem i ściśle określonymi zasadami działania⁷⁵. Jednak początkowy entuzjazm ustąpił wraz z pojawieniem się kwestii dyscypliny, która miałaby obowiązywać wszystkich syjonistów ogólnych. Sprawa ta okazała się na tyle trudna, że stanowiła przedmiot pewnego rodzaju ultimatum, ponieważ większość delegatów stała na stanowisku bezwzględnie obowiązującej dyscypliny organizacyjnej, zaś część delegatów opowiadała się za zasadą ograniczonej dyscypliny, z żądaniem wolnej ręki w sprawach kongresowych.

W efekcie trzydniowych obrad 28 sierpnia 1934 r., pomimo początkowej rozbieżności poglądów na temat dyscypliny, powołano do życia jednolity Związek Ogólnych Syjonistów, oparty na jednomyślnie przyjętym programie ideowym zajmującym stanowisko wobec wszystkich żywotnych problemów i zagadnień ruchu syjonistycznego. Jednocześnie konferencja zlikwidowała dwie odrębne grupy syjonistów ogólnych oraz proklamowała niezawisłość związku. Konferencja poza uchwaleniem zasad dyscypliny i programu, który stanowić miał fundament ideologii ogólnego syjonizmu, przyjęła uchwałę o powołaniu

⁷¹ *Konferencja, która ma spowodować konsolidację ogólnego syjonizmu*, „Nowy Dziennik” 1934, nr 233, s. 3.

⁷² *Prof. Brodetzki na konferencji światowej Ogólnych Syjonistów w Krakowie*, „Nowy Dziennik” 1934, nr 225, s. 2.

⁷³ *List prof. Chaima Weizmanna na konferencję ogólnych syjonistów*, „Nowy Dziennik” 1934, nr 237, s. 2.

⁷⁴ Lista delegatów: z Małopolski Wschodniej: E. Schmorak, F. Rottenstreich, H. Rosmarin, N. Landau, A. Rothfeld, A. Stupp, M. Ringel, J. Wurzel, H. Reichman, J. Wirklich, E. Eckerling, J. Hader i K. Rosenblath; z dzielnic warszawskiej: J. H. Gottlieb, L. Lewite, J. Heftman, A. Cajtlin i B. Ołomucki; z dzielnic krakowskiej: J. Zimmermann, O. Thon, N. Salpeter, Ch. Hilfstein, S. Feldblum, A. Hofstater, J. Neiger, J. Nichthaus, S. Rappaport.

⁷⁵ *Dziś otwarcie konferencji Ogólnych Syjonistów w Krakowie*, „Nowy Dziennik” 1934, nr 238, s. 1–2, 10; *Ku porozumieniu i konsolidacji?* „Nowy Dziennik” 1934, nr 239, s. 12.

do życia jednolitego kierownictwa związku, które podzielone zostało na dwie kooperujące ze sobą centra: centralę palestyńską w Tel Awiwie oraz centralę europejską z siedzibą w Krakowie, z prezesem I. Schwarzbartem na czele⁷⁶.

Decyzje krakowskiej konferencji spotkały się z pozytywnym przyjęciem ze strony żydowskiej opinii publicznej. Prasa żydowska rozpisывała się o wielkim sukcesie ogólnych syjonistów oraz o pokojowym rozwiązaniu problemu rozbicia w łonie organizacji syjonistycznej⁷⁷. Najdobitniej o doniosłości wydarzenia świadczyć mogą słowa O. Thona, który na łamach krakowskiego „Nowego Dziennika” w swym artykule *Pierwszy krok ku zjednoczeniu* napisał:

A zatem pierwszy krok, a to duży, mocny, stanowczy jest zrobiony. Ogólny syjonizm – jak ja go nazywam językowo nieco za swobodnie „stam-syjonizm” – zjednoczył się. Na obszarze organizacji syjonistycznej nie ma już dwóch ogólnych syjonizmów, alfabetycznie określonych, jest tylko jedna organizacja, osadzona na dość silnej dyscyplinie i więzi jednolitego kierownictwa złączona. Nie ma już A i B, to znaczy dziwoląga organizacyjnego. [...] I to się stało w Krakowie⁷⁸.

Sukces konferencji okazał się jednak krótkotrwały. Negatywny stosunek wobec uchwał krakowskiej konferencji mieli syjoniści radykalni z dzielnicy lwowskiej. Podczas XIII Krajowej Konferencji OSMW we Lwowie, która miała miejsce w dniach 4–5 listopada 1934 r., zaniegowali oni decyzję „większości” o przyjęciu uchwał podjętych podczas konferencji w Krakowie i wejściu OSMW w skład Światowego Związku Ogólnych Syjonistów⁷⁹.

Wystąpienie opozycji podczas Krajowej Konferencji we Lwowie nie wywarło jednak na zgromadzonych delegatach wrażenia, gdyż temat wejścia centrali lwowskiej w skład Światowego Związku Ogólnych Syjonistów stanowił temat poboczny, zaś głównym tematem obrad był wybór nowego prezydium⁸⁰ oraz przewiezienie zwłok L. Reicha do

⁷⁶ *Władze Światowego Związku Ogólnych Syjonistów*, „Nowy Dziennik” 1934, nr 243, s. 11; *Program Światowego Związku Ogólnych Syjonistów, uchwalony jednomyślnie przez Światową Konferencję Ogólnych Syjonistów w Krakowie w dniach 26–28 sierpnia 1934 r.*, „Nowy Dziennik” 1934, nr 268, s. 6–7.

⁷⁷ *Po zjednoczeniu*, „Nowy Dziennik” 1934, nr 242, s. 7.

⁷⁸ O. Thon, *Pierwszy krok ku zjednoczeniu*, „Nowy Dziennik” 1934, nr 243, s. 2.

⁷⁹ *Naczelne zagadnienia konferencji krajowej*, „Chwila: dziennik dla spraw politycznych, społecznych i kulturalnych” 1934, r. 16, nr 5611, s. 2.

⁸⁰ W skład Egzekutywy Organizacji Syjonistycznej we Lwowie, po rezygnacji F. Rottenstreicha z funkcji czwartego wiceprezesa, weszli: E. Schmorak jako prezes i trzech wiceprezesów: H. Rosmarin, E. Sommersteina, A. Rothfeld. *Skład Egzekutywy Krajowej Organizacji Syjonistycznej we Lwowie wybrany na Zjeździe krajowym*. CPAHU, zespół 338, opis 8, sprawa 901, k. 1.

Palestyny. Spełnienie woli zmarłego Egzekutywa OSMW we Lwowie rozważała już na początku 1930 r., jednak ze względów finansowych temat ten odłożony został w nieokreśloną przyszłość i na nowo poruszony był podczas dorocznych konferencji. Sytuacja uległa zmianie dopiero na początku 1934 r., gdy Centrala Polskiej Transatlantycznej Linii Okrętowej w Warszawie zadeklarowała chęć bezpłatnego przewiezienia zwłok Reicha do Palestyny⁸¹. W dniu 5 listopada 1934 r. po kilkumiesięcznych przygotowaniach trumna z ciałem byłego prezesa wyruszyła w podróż do Warszawy, skąd przewieziona została do Palestyny, gdzie spoczęła na cmentarzu żydowskim w Tel Awiwie⁸². Pożegnanie trumny, podobnie jak przed laty ceremonia pogrzebowa, zgromadziło na ulicach Lwowa wielotysięczny tłum przeradzając pożegnanie zmarłego prezesa w ogóln żydowską manifestację⁸³.

Pierwszy dzień obrad Krajowej Konferencji OSMW we Lwowie został poświęcony pamięci byłego prezesa dzielnicy lwowskiej⁸⁴. Równocześnie podczas konferencji wspomniano zmarłego przed kilkoma miesiącami posła K. Eisensteina oraz zmarłą 19 października 1934 r. R. Melzerową, która była jedną z najwybitniejszych działaczek syjonistycznych, twórczynią Organizacji Kobiecej WIZO oraz pierwszą i jedyną kobietą żydowską, która zdobyła mandat poselski w historii Sejmu II RP.

Na początku listopada 1934 r. po raz kolejny zwołana została do Krakowa konferencja, która miała doprowadzić do konsolidacji ruchu syjonistycznego w Polsce⁸⁵. Jednak i tym razem na przeszkodzie do porozumienia stanął brak zgody w kwestii dyscypliny. Rozmowy między Związkiem a frakcją radykalnych syjonistów nie przyniosły oczekiwanych rezultatów. Konferencja zakończyła się jedynie komunikatem, że: „wymóg dyscypliny zostanie poddany ponownemu rozpatrzeniu”⁸⁶.

⁸¹ *Decyzja Egzekutywy Organizacji Syjonistycznej we Lwowie o przeniesieniu zwłok Leona Reicha do Palestyny*, CAS, A14/6, s. 1.

⁸² *Przewiezienie zwłok Leona Reicha do Palestyny*, „Nowy Dziennik” 1934, nr 293, s. 8; *Pogrzeb bl. p. dra Reicha w Tel Awiwie*, „Nowy Dziennik” 1934, nr 313, s. 1.

⁸³ *Ostatnie pożegnanie*, „Chwila: dziennik dla spraw politycznych, społecznych i kulturalnych” 1934, r. 16, nr 5612, s. 1; *Droga dra Leona Reicha do Erec*, „Chwila: dziennik dla spraw politycznych, społecznych i kulturalnych” 1934, r. 16, nr 5610, s. 2.

⁸⁴ *Otwarcie obrad 13-tej krajowej konferencji syjonistycznej. Nasz niezapomniany wódz. Przemówienie prezesa dra Dawida Schreiberera*, „Chwila: dziennik dla spraw politycznych, społecznych i kulturalnych” 1934, r. 16, nr 5612, s. 2–3.

⁸⁵ *Cztery konferencje żydowskie w Krakowie*, „Nowy Dziennik” 1934, nr 310, s. 11.

⁸⁶ *Komunikat o naradach Światowego Związku Ogólnych Syjonistów*, „Nowy Dziennik” 1934, nr 311, s. 9.

Rok 1934 r. stanowić miał moment przełomowy w historii unifikacji polskiego ruchu syjonistycznego, spowodował jednak nie tylko klęskę idei zjednoczenia, ale przyczynił się do dalszego rozbitcia wewnętrznego w łonie organizacji syjonistycznej w Polsce. Śmierć L. Reicha, przeciwnika całkowitej unifikacji, oraz kontynuacja kierunku jego polityki przez lwowska Egzekutywę z perspektywy polskiego syjonizmu spowodowała nie tylko głębszy podział syjonistów, ale w efekcie przyczyniła się do zaostrzenia stosunku między syjonistami ogólnymi z Galicji a radykałami z byłej Kongresówki. Ceną zaś podziału i rywalizacji między dwoma zwalczającymi się nawzajem obozami było nie tylko dalsze osłabienie ruchu syjonistycznego w Polsce, ale przede wszystkim jego marginalizacja w życiu politycznym.

BIBLIOGRAFIA

- Centralne Archiwum Syjonistyczne w Jerozolimie, zespół A14, 1879–1929, Leon Reich.
- Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie, zespół 338. cnp. 1635, 1895, 1902–1940 pp. Krajowa organizacja syjonistyczna we Lwowie.
- „Chwila: dziennik dla spraw politycznych, społecznych i kulturalnych” (1919–1939).
- „Głos Drohobycko-Borysławsko-Samborsko-Stryjski” (1930–1932).
- „Jüdische Rundschau” (1902–1938).
- „Nasza Palestyna: czasopismo niezależne, poświęcone odbudowie Erec-Izrael” (1925).
- „Nasz Głos: pismo tygodniowe” (1924–1936).
- „Nowy Dziennik” (1918–1939).
- „Sprawy Narodowościowe: czasopismo poświęcone badaniu spraw narodowościowych” (1927–1939).
- Almanach i leksykon Żydostwa polskiego*, t. I, red. R. Goldberger, Lwów 1937.
- Brzoza Cz., *Żydowska mozaika polityczna w Polsce w latach 1917–1927. Wybór dokumentów*, Kraków 2003.
- Chajes W., *Semper Fidelis – Pamiętnik Polaka wyznania mojżeszowego z lat 1926–1939*, oprac. P. Pierzchała, T. Krzyżewski, Kraków 1997.
- Encyklopedia Palestyńska*, red. B. Cweibaum, N.M. Gelber, I. Schipper, I. Schwarzbart, S. Stendig, A. Tatakower, P. Wasserman, Kraków–Warszawa 1939.

- Jaworski W., *Struktura i wpływ syjonistycznych organizacji politycznych w Polsce w latach 1918–1939*, Warszawa 1996.
- Natkowska M., *Numerus clausus, getto ławkowe, numerus nullus, „paragraf aryjski”*. Antysemityzm na Uniwersytecie Warszawskim 1931–39, Warszawa 1999.
- Rudnicki S., *Żydzi w Parlamencie II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2004.
- Sobczak M., *Stosunek narodowej demokracji do kwestii żydowskiej w Polsce w latach 1918–1939*, Wrocław 1998.
- Sprawozdanie z życia mniejszości narodowych za II i III kwartał 1930 r.*, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Warszawa 1930.
- Sprawozdanie z życia mniejszości narodowych za IV kwartał 1931 r.*, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Warszawa 1931.
- Sprawozdanie z życia mniejszości narodowych za październik, listopad i grudzień 1929 r.*, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Warszawa 1930.
- Świat niepożegnany: Żydzi na dawnych ziemiach wschodnich Rzeczypospolitej w XVIII–XX wieku*, red. K. Jasiewicz, Warszawa 2004.
- Walicki J., *Ruch syjonistyczny w Polsce latach 1926–30*, Łódź 2005.
- Wołkonowski J., *Stosunki polsko-żydowskie w Wilnie i na Wileńszczyźnie 1919–1939*, Białystok 2004.
- Żydzi w Polsce odrodzonej. Działalność społeczna, gospodarcza, oświatowa i kulturalna*, red. A. Hafftko, I. Schiper, A. Tartakower, Warszawa 1933, t. 2.